

# Apunts jurídics sobre la carta de població de Riudoms

*Octavi Anguera Ortiga*

## Introducció

Passat el 840 aniversari de la carta de població de Riudoms, he cregut interessant de publicar-ne una transcripció de l'original en llatí vulgar i d'una traducció en català actual, que segurament serà el primer cop que es publica. Ho he acompanyat d'un comentari referent a les cartes de població, documents d'importància cabdal en la història del Dret Català, i de com aquesta de Riudoms n'és un exemple proper.

La traducció l'ha realitzat Montserrat Aragonès Canela i l'ha corregit J. Escolà, professor de la Facultat de Filologia de la Universitat Rovira i Virgili.

## Breu introducció històrica

Als voltants de l'any 1000 Catalunya es trobava en ple procés de reconquesta.

Després de l'expansió musulmana que els portà fins a intentar la conquesta de les Gal·lies, la batalla de Poitiers (732) aturà les seves intencions i inicià la reconquesta per part dels francs.

Aquests no s'aturaren als Pirineus sinó que els ultrapassaren i a primers del s. IX tota la Catalunya Vella (dels Pirineus al Llobregat) era conquerida i dividida en comtats.

Durant el s. IX molts d'aquests comtats assoliren la seva independència. El comte Guifré el Pelós aplegà sota el seu govern els comtats de Barcelona, Urgell, Cerdanya, Besalú i Girona. Els fills de Guifré, Guifré II i Sunyer



Guifré el Pelós, comte de Barcelona.

augmentaren les conquestes, però no va ser fins a Ramon Berenguer IV que es finalitzà la reconquesta del Principat amb l'alliberament de Tortosa (1148), Lleida, Fraga i Mequinensa (1149), Miravet (1152), Prades i Siurana (1153).

El domini de les comarques del sud del Principat, amb poderosos centres musulmans — Lleida i Tortosa— permeté la repoblació dels territoris del Camp de Tarragona.

## Les cartes de població

A llarg de la història han existit lleis d'aplicació territorial i altres de caràcter local. Els texts de caràcter territorial tenen com a finalitat regular una comunitat gra, formada per una generalitat de pobles. Per sota d'aquestes lleis hen de situar els textos de caire local, que són dictats només per a una població.

Els textos de dret territorial a

la Catalunya de l'alta edad mitjana eren els següents:

1- Les lleis d'origen visigot, sobretot el **Liber Iudiciorum**.

2- Les **Capitolars** —disposicions normatives dividides en capítols— dictades pels reis francs durant l'època que els comtats catalans estan sota el seu domini, principalment en matèria de dret públic. Fan referència a Catalunya les dictades per Carlemany, Ludovic Pius i Carles el Calb.

3- Apareixen també els **Usatges** per regular l'organització jurídica feudal i que són el resultat de la incorporació a un nucli primitiu d'agregacions posteriors.

Els texts locals alto-medievals de Catalunya són per excel·lència les Cartes de Població. Segons el professor Font Rius hen d'entendre per Carta de Població els instruments concedits en nom del sobirà o titular d'una senyoria jurisdiccional amb l'objecte de fomentar la població d'un lloc o la permanència del seu nucli morador, mitjançant la fixació de les condicions bàsiques de tinença del sòl i de residència i, en tot cas de les normes elementals per dirigir la vida d'una comunitat veïnal.

Un cop ocupades Tortosa i Lleida, com ja he dit, al voltant del 1150 s'atorguen a aquestes dues ciutats cartes de població similars per ordenar les seves capitals, mantenint-se, al camp, la situació anterior amb la mateixa població musulmana. Al conquerir Miravet i Siurana s'assegurà la rerarguardia tarragonina i

s'inicià la repoblació i ordenació del camp utilitzant com eina jurídica les cartes de població.

Aquest és l'origen de les cartes de població, fer la residència en un lloc reconquerit més atractiva. Pretenen d'instal·lar comunitats locals, agrícoles o urbanes, i dotar-les d'una organització jurídica.

## La Carta de Població de Riudoms

Tal com ens explica Ezequiel Gort Juanpere, en el seu treball "Riudoms als segles XII i XIII", el comte Ramon Berenguer III donà al bisbe de Barcelona, Oleguer, la ciutat i el Camp de Tarragona, el 1118. Oleguer, ja bisbe de Tarragona, donà la ciutat i el camp en feu per a l'Església al cavaller normand Robert d'Aguiló, el 1129. Robert, a qui Oleguer també atorgà el títol de príncep, s'obligava a restaurar i repoblar la ciutat i el camp.

A partir d'aquesta data, doncs, Robert d'Aguiló era l'encarregat de repoblar el Camp de Tarragona. Va realitzar una primera donació de Riudoms, el 17 de juny de 1150 a Guerau de Pere i les dues terceres parts restants restaven en feu per Robert d'Aguiló. Aquesta primera donació va fracassar per circumstàncies desconegudes i només se'n conserva un resum fet als voltants de 1678.

Només mig any més tard Robert, la seva esposa Agnès i el seu fill Guillem, fan la segona i definitiva donació del terme de Riudoms a Arnau de Palomar. Això succeeix el 8 de les calendes de febrer de l'any de l'Encarnació de 1150, data que correspon, tal com indica Gort, al 1151. Aquesta segona i definitiva donació és la que aquí es transcriu i es comenta.

## Transcripció original

Notum sit cunctis presentibus atque futuris qualiter ego Robertus, princeps Terracone et coniux mea Agnes, una cum filio nostro Guillelmo Bordet, damus tibi Arnallo Palomario omni que tue progeniei atque posteritati terram que possit sufficere largissime ad centum parillos bovum in una tenedone bone telluris. Est autem in territorio Terracone in illum qui vocatur Rivo de Ulmis. Tali pacto tibi concedimus ut simul edificemus et faciamus ibi castellum et mitamus medietatem de expensis sive de missionibus quas feceris in opere castelli. Damus tibi tueque posteritati in hereditatem et in tuo proprio predio medietatem castelli et medietatem de terris et de cunctis exitibus sive de omnibus acquisitionibus que pertinebunt ad ipsum castrum et ad eius terminum que supra diximus ut omni tempore habeas et possideas tu et omnis posteritas tua libere et franche sicut nos melius habemus et tenemus per ecclesiam Sancte Tecele atque per dominum nostrum archiepiscopum et sicut tu melius intelligere valeas ad tuum proficium. Nos vero retinemus ad nostram portionem aliam medietatem castelli sive de terris vel de cunctis exitibus. Iterum damus tibi et tue

posteritati nostram medietatem castrum ad fevum, sub tali convenientia quod si nos voluerimus stare vel tenere teneamus per medietatem sive per terminos et ad constitutum terminum unusquisque sive iratus sive pacatus reddat alteri sine ulla dilatione vel occasione, ita namque quod si nos noluerimus stare non sit nobis licitum alteri comendare set teneas tu et omnis posteritas tua sicut superius est scriptum. De laboratoribus autem qui advenerint sit talis convenientia inter nos quia qui plus potuerit conducere ad proficium communem faciat. Suprascripta quoque omnia tibi damus atque concedimus et omni tue posteritati salvo iure ecclesie ac domini nostri archiepiscopi. Quia propter hanc donationem et alia beneficia que adhuc faciemus tibi, tu et posteritas tua qui hunc honorem tenuerit sit noster solidus homo contra cunctos homines et feminas sine engan. Cumque vero potestatem predicti castrum ut superius diximus accipere nos vel nostre voluerimus non hoc tamen absque tui tuorumque voluntate facere valeamus. Quod si nos donatores aut ullus heredibus nostri aut aliqua persona minima vel maxima qui hanc nostram donationem dirumpere voluisset nil proficiat eis, set pro sola presumptione in duplo componat et nostra hac donatione firma omni tempore permaneat.

Que est acta VIII Kalendas febroarii, anno Domini incarnationis MCL.

Sig+num Rodberti principis. Sig+num Agnetis uxoris eius. Sig+num Guillelmi Bordet, nos qui han donationem facimus, firmamus testibusque firmare mandamus.

Sig+num Guillelmi Aquilonis. Sig+num Guillelmi Petri de Castellet. Sig+num Bertrandi, fratris eius. Sig+num Baldovini. Sig+num Raulphi de Fronte. Sig+num Andrei de Pennacatlli.



Ramon Berenguer III el Gran

Senderedus, notarius Terraco-  
nensis sedis, qui hoc scripsit cum  
litteris adiectis in linea III et XV  
die et anno quo (signo) supra.

## Traducció

Que sigui conegut per tots els presents i pels que vindran que jo Robert, príncep de Tarragona i la meva esposa, Agnès, juntament amb el nostre fill Guillem Bordet donem a tu Arnau Palomar i a tots els teus descendents i posteritat la terra que pugui ser suficient per a un centenar de parelles de bous en un territori de bona terra. Està en el territori de Tarragona en un lloc que se'n diu Riudoms. Amb tal pacte concedim que conjuntament hi edifiquem i fem allí un castell i hi posem la meitat de les despeses i de les inversions que faràs en les obres del castell. Donem a tu i a la teva posteritat en herència i en la teva pròpia possessió la meitat del castell i de les terres i de totes les rendes i de totes les adquisicions que pertanyin a aquest castell i en els seus límits que més amunt hem dit, de manera que per sempre tinguis i posseeixis tu i la teva posterioritat, lliure i gratuïtament, així com nosaltres tenim i posseïm de la millor manera per l'església de Sant Tecla i pel nostre senyor arquebisbe i tal com tu puguis millor entendre pel teu profit. Però nosaltres conservem com part nostra l'altra meitat del castell i de les terres i de les rendes. Per altra part donem a tu i a la teva posterioritat la nostra meitat del castell com feu amb la condició que si nosaltres volguéssim (estar o) conservar en la meitat i en els termes establerts, que cadascú a les bones o a les dolentes retorni a l'altre sense cap demora o circumstància, de tal forma que si nosaltres no volguéssim estar no ens sigui lícit confiar-ho a un altre, sinó que ho tinguis tu i tota la teva posteritat, tal com

més amunt està escrit. I ara sobre els treballadors que hi arribin hi ha un acord de tal mena entre nosaltres que aquell que més ho pugui aprofitar que ho faci pel bé comú de tots dos. Més amunt escrit també donem totes les coses i cedim a tota la teva posteritat, restant sans i estalvis els drets de l'Església i del nostre senyor arquebisbe. Per mitjà d'aquesta donació i altres beneficis que ara et fem, tu i la teva posteritat, que hagi tingut aquest honor, sigui nostre home sòlid davant de tots els homes i dones sense distinció. Sempre que fins i tot nosaltres vulguem agafar la potestat, del castell abans citat, com vam dir més amunt, fins i tot així que nosaltres no tinguem força per fer-ho sense la voluntat teva i dels teus. Però, si nosaltres els donadors o algú dels nostres hereus o algú més inferior o molt superior vol malmetre aquesta donació nostra que no en tregui cap profit, sinó que només per la sola pressumpció (intent) que en pagui el doble i que aquesta donació nostra resti ferma per sempre.

Es fa aquesta acta el 25 de gener de l'any 1150 de l'Encarnació del Senyor.

Signa Robert príncep. Signa Agnès la seva esposa. Signa Guillem Boerdet, nosaltres que fem aquesta donació, signem i

manem signar els testimonis.

Signa Guillem Aguiló. Signa Guillem Pere de Castellet.

Signa Bertran, el seu germà. Signa Baldoví. Signa Raül de Fronte. Signa Andreu de Castellet.

Senderedo, notari de la seu de Tarragona, el qual ha escrit això, amb les lletres afegides a les línies 3 i 15, el dia i l'any més amunt citat.

## Comentari

Del text de la carta de població de Riudoms es deriven una sèrie de compromisos entre Robert i Arnau. Són els següents: Construcció d'un castell a mitges, entre Robert i Arnau. Donació en propietat a Arnau de la meitat del territori, del castell i de les rendes i adquisicions del castell i de les terres. Donació en feu de l'altra meitat de castell, rendes i adquisicions a Arnau. Aquesta meitat pot ser recuperada per Robert o els seus hereus però no pot ser donada a ningú altre. Sobre el domini d'Arnau només es mantenen els drets de l'Església i de l'arquebisbe. Es nomena a Arnau de Palomar home sòlid de Robert. Es preveu una sanció per qui intenti modificar la donació feta.

S'observen en aquest text les característiques pròpies de les Cartes de Població. El titular del territori Robert intenta amb ella que al territori de Riudoms hi sigui edificat un castell i a partir d'aquest fet que s'hi aglutini una comunitat. Per aquest motiu es dóna el territori a Arnau de Palomar juntament amb la meitat de les rendes, de tal manera que sigui Arnau qui s'encarregui de fer-ho en profit propi. Es mantenen únicament per sobre de tot els poders eclesiàstics. ●



Ramon Berenguer IV